

UNIwersytet SZCZECIŃSKI

ZESZYTY NAUKOWE NR 788

ACTA IURIS STETINENSIS 4

SZCZECIN 2013

Rada Wydawnicza

Adam Bechler, Tomasz Bernat, Anna Cedro, Paweł Cięszczyk
Piotr Michałowski, Małgorzata Ofiarska, Aleksander Panasiuk
Grzegorz Wejman, Dariusz Wysocki, Renata Ziemińska
Marek Górski – przewodniczący Rady Wydawniczej
Edyta Łongiewska-Wijas – redaktor naczelna, dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Rada Naukowa

prof. dr hab. Roman Hauser (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
dr hab. Andrzej Jakubecki (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
prof. dr hab. Andrzej Marciniak (Uniwersytet Łódzki)
prof. dr hab. Mirosław Nazar (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
prof. dr hab. Zbigniew Ofiarski (Uniwersytet Szczeciński)
dr hab. Adam Olejniczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
dr hab. Lech Paprzycki (Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie)
prof. dr hab. Władysław Rozwadowski (Uniwersytet Szczeciński)
prof. dr hab. Tadeusz Smyczyński (Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk Prawnych
Polskiej Akademii Nauk)
prof. dr hab. Roman Wieruszewski (Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk)
prof. dr hab. Bronisław Ziemiński (Uniwersytet Szczeciński)

Lista recenzentów znajduje się na stronie internetowej zeszytu naukowego

<http://wpiaus.pl/actaiuris/>

Redaktor naukowy

dr hab. Marek Andrzejewski prof. US

Redaktor tematyczny

Szymon Słotwiński

Redaktor językowy

Joanna Dżaman

Korektor

Małgorzata Szczęsna

Skład komputerowy

Halina Lipiec

Pełna wersja publikacji www.wpiaus.pl/actaiuris

Wersja papierowa jest wersją pierwotną

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne online w międzynarodowej bazie danych

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013

ISSN 1640-6818

ISSN 2083-4373

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 6,5. Ark. druk. 7,8. Format B5. Nakład 100 egz.

SPIS TREŚCI

Jakub Kasnowski – Prawne warunki przyłączenia odnawialnych źródeł energii do sieci elektroenergetycznej	5
Izabela Gawłowicz, Piotr Łaski – Reforma europejskiego systemu ochrony praw człowieka na tle niektórych wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Wielkiej Brytanii	21
Aleksandra Monarcha-Matlak – <i>Cloud computing</i> – przetwarzanie w chmurze	31
Agnieszka Wiktorzak – Ryzyko wynikające z umowy o utworzeniu konsorcjum bankowego	43
Marlena Ballak – Prawne przesłanki powstania obowiązku przyłączenia do sieci przedsiębiorstwa energetycznego	65
Jędrzej Łopatto – Prawnomiędzynarodowe mechanizmy oddziaływania Unii Europejskiej na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Republiki Białorusi	87
Aneta Wesołowska – Rozprawa i jej regulacje w odwoławczym postępowaniu podatkowym a jej praktyczne zastosowanie	103

Recenzje

Szymon Osowski – Recenzja książki Anny Młynarskiej-Sobaczewskiej <i>Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej</i>	117
---	-----

RECENZJE

SZYMON OSOWSKI*

Uniwersytet Szczeciński

Recenzja książki Anny Młynarskiej-Sobaczewskiej *Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej***

Streszczenie

Recenzowana książka Anny Młynarskiej-Sobaczewskiej *Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej* dotyka ważnej kwestii, jaką jest legitymizacja działania władzy w demokracji. Autorka we wstępie, czterech rozdziałach i zakończeniu podjęła się przedstawić oraz przeanalizować od strony prawnej i politycznej wyzwania, jakie stanęły (i są aktualne) przed państwami, w których kształtuje się demokracja. Pierwszy rozdział autorka poświęciła analizie koncepcji sprawowania władzy oraz budowania jej autorytetu. W kolejnym rozdziale poruszyła ważną kwestię, jaką była legitymizacja władzy państwa komunistycznego. Następne dwa kolejne rozdziały zostały poświęcone legitymizacji władzy w państwie transformacji ustrojowej oraz prawnym instrumentom rozliczania się z przeszłością. Temu ostatniemu zagadnieniu poświęciła sporo uwagi, uznając, iż prowadzenie tzw. lustracji jest najbardziej doniosłe społecznie i politycznie w państwach przechodzących transformację ustrojową. Autorka nie odnosi się jednak wyczerpująco do czynników, które obecnie determinują autorytet władzy. Dlatego też rozważenia wymaga przyjmowana dziś koncepcja państwa, w której obywatele są stałym uczestnikiem procesów decyzyjnych, a omawiana książka powinna się stać jednym z elementów dyskusji o autorytecie państwa, w szczególności na poziomie lokalnym i regionalnym.

Słowa kluczowe: legitymizacja, transformacja ustrojowa, władze demokratyczne, partycypacja

* E-mail: osowski.szymon@gmail.com.

** Wydanej przez Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2011, ss. 472.

Refleksja nad legitymizacją władzy, w szczególności w państwach, które dokonały w ostatnim dwudziestoleciu zmiany systemu politycznego i gospodarczego, jest nader pożyteczna i pozwala na głębsze spojrzenie na zagadnienie, jakie przesłanki stały przed nową władzą (działającą często we współpracy z członkami poprzedniego, autorytarnego aparatu władzy). Dotyczy to okresu, kiedy podejmowano decyzje zarówno o kształcie nowego ustroju, jak i związane z tworzeniem nowego systemu prawa. Anna Młynarska-Sobaczewska podjęła się przedstawienia oraz przeanalizowania zagadnień, które były wyzwaniem od strony prawnoustrojowej i politycznej dla nowych demokracji. Dotyczyły one (i dotyczą nadal) prawnych i aksjologicznych podstaw nowego ustroju, legitymizacji nowej władzy w państwach, które przeszły transformację ustrojową. Owocem badań autorki jest interesująca książka *Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji*.

Prezentowana książka zawiera wstęp, cztery rozdziały i zakończenie. We wstępie autorka przedstawia tezę, iż „najistotniejsze mechanizmy czy narzędzia legitymizacyjne wywodzą się właśnie ze środowiska sprawowania władzy i są kreowane przez podmioty władzy, a [co ważniejsze – dop. S.O.] tworzenie instrumentów budowania przekonania o prawowitości władzy jest immanentną cechą każdej struktury i każdego podmiotu władzy” (s. 9). Kolejne części przygotowanej pracy zawierają analizy będące próbą odpowiedzi na pytanie, na ile przyjęte regulacje prawne mogły wpłynąć na przeświadczenie o legitymizacji władz w państwach transformacji ustrojowej. Przedstawione analizy odnoszą się w zasadzie do aspektów politycznych legitymizacji władzy, nawet jeżeli omówieniu podlegają rozwiązania prawne przyjęte w wybranych państwach. Powstaje zatem pytanie, jaki charakter ma przygotowana praca, czy jest to książka politologiczna, czy o prawie, a może na styku politologii i prawa.

Pierwszy rozdział *Władza w państwie i jej legitymizacja* traktuje o koncepcjach władzy i problematyce jej autorytetu. Autorka, odwołując się do koncepcji autorytetu władzy, przyjmuje, iż jest on związany z akceptacją społeczną, która wynika z różnych przesłanek i instrumentów legitymizacyjnych (natury aksjologicznej czy formalnej). Jej zdaniem, kluczowe jest z punktu widzenia poznawczego wskazanie, iż instrumenty legitymizacji władzy muszą oddziaływać zarówno na początku kształtowania władzy, jak i permanentnie w okresie jej sprawowania. Przy czym autorka przyjmuje jako punkt omówienia *władzę* pojmowaną jako aparat sprawowania władzy wraz z procedurami jej zdobywania. Za Robertem Dahlem wskazuje w tym rozdziale listę *proceduralnego minimum* współczesnej demokracji (s. 75). Jej zdaniem wiąże się ona z demokratycznym (akceptowalnym i zgodnym z określonymi regułami) sprawowaniem władzy. Zgodzić się należy, iż we współczesnym państwie *akceptowalność* działania władzy nie

kończy się tylko na wyborach, a w zasadzie toczy się ciągła *dyskusja* pomiędzy władzą a obywatelami. Odnośnie do tej tezy wskazane zostały w omawianej pracy formy komunikacji pomiędzy władzą a obywatelami, przy czym stały się one dla autorki wyłącznie podstawą do analizy roli, jaką w legitymizowaniu władzy odgrywa prawo. W rozdziale pierwszym autorka wskazuje także na koncepcję i praktykę obywatelskiego nieposłuszeństwa, którego występowanie wiąże się z kryzysem legitymacji władzy i świadczyć może o kryzysie autorytetu państwa.

Autorka, odnosząc się do proceduralnych form legitymizacji władzy, pomija zagnienienie włączania się obywateli w sprawowanie władzy. Właśnie wymieniane formy uczestnictwa obywateli zaczynają odgrywać najważniejszą rolę w budowaniu autorytetu państwa (s. 87).

W drugim rozdziale – *Legitymizacja władzy państwa komunistycznego* – autorka scharakteryzowała państwa totalitarne i metody próby legitymizacji władzy w tych państwach. Wskazując legitymizację władzy w państwie poststalinowskim, odniosła się do pochodzenia władzy, która nie miała zakorzenienia we wcześniejszym porządku prawnym. W tym zakresie przywołane zostały w pracy inne instrumenty legitymizacyjne, którymi władza starała się zastąpić fakt, iż nie pochodziła z woli narodu. Wskazane zostały dwa ważne aspekty legitymizacyjne ówczesnych władz, to jest ideologia i określenie suwerena. Pierwszy z nich, zdaniem autorki, miał znaczenie iluzoryczne: dawał możliwość komunikacji społecznej i porozumienia co do wartości. Drugi natomiast polegał na określaniu suwerena bez odnoszenia się do narodu, na przykład w Konstytucji PRL z 1952 roku był to *lud pracujący miast i wsi*.

Autorka zwróciła uwagę na problem legitymizacji proceduralnej porządku prawnego tych państw jako przejawu istnienia instytucji *legitymizujących* władzę, które w istocie miały charakter fasadowy. Dlatego też, omawiając kryzys legitymizacji w państwie komunistycznym na przykładzie Polski, wskazała, iż sytuacja braku autorytetu występowała przez cały czas jego trwania (s. 121). Jak podała za Wojciechem Lamentowiczem, kryzys legitymizacji w Polsce przebiegał w kilku fazach, a za najważniejsze należy uznać wydarzenia, w których postulowany w tym systemie suweren wszedł w konflikt z aparatem władzy. W drugim rozdziale autorka książki nakreśliła tło do omówienia zmian, jakie zaszły pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku, i zasady legitymizacji nowej władzy w kontekście minionego okresu. Wątpliwości wzbudza teza autorki, że brak autorytetu władzy miał charakter permanentny. Nie można bowiem zapominać o wydarzeniach z 1956 roku, ani też o realnych nadziejach, które wiązano z tak zwaną władzą ludową na początku lat siedemdziesiątych XX wieku.

Trzeci rozdział – *Prawne instrumenty legitymizacji władzy w państwie transformacji ustrojowej* – został poświęcony analizie instrumentów legitymizacji proceduralnej oraz problematyce uchwalania nowych konstytucji. W rozdziale tym autorka zasygnalizowała również drugą grupę normatywnych instrumentów legitymizujących, mających na celu rozliczenie z przeszłością. W zasadzie w każdym punkcie rozdziału zajmuje się omówieniem historycznej sytuacji w krajach postkomunistycznych w kontekście przyjętych instrumentów. Przy analizie problematyki powstawania nowych konstytucji wskazuje na małą różnorodność przyjętych w tych państwach rozwiązań, które wzorowane były na treściach konstytucji państw zachodnich. Innym ważnym aspektem jest zwrócenie uwagi na czas uchwalania nowych konstytucji, które w zależności od historii ewolucji państwowości (suwerennych) były uchwalane szybko (na przykład w państwach byłej Jugosławii) czy po kilku latach od uzyskania niepodległości (jak w Polsce). W przypadku Polski późniejsze uchwalenie konstytucji pozwoliło na przyjęcie między innymi rozwiązań ułatwiających akcesję do Unii Europejskiej. Za znaczące należy uznać zwrócenie uwagi na charakter referendum w sprawie przyjęcia konstytucji, które nie odegrały znaczącej roli w ustalaniu wspólnych wartości dla państwa i społeczeństwa. W zasadzie, jak podała autorka, istotą tych referendum było opowiedzenie się na *tak* lub *nie*, a nie rzeczywista komunikacja i ustalenie wspólnych treści przez władzę i obywateli (s. 181).

W zakresie legitymizacji władzy w okresie transformacji należy zwrócić uwagę na poruszane przez autorkę następujące zagadnienia: *dobro wspólne, suwerenność państwa i narodu, koncepcja demokratycznego państwa prawa*. Wywody zostały poprzedzone analizą charakteru prawnego preambuły do Konstytucji RP, w której wskazuje się w wielu wypadkach kontekst historyczny, odwołuje się do wartości, celów państwa. Dlatego w drugim rozdziale odnajdujemy instrumenty legitymizacji uznane za nierozłączne. Ich wnikliwie analizy *przenikają się*. Zwrócić należy uwagę na omówioną klauzulę demokratycznego państwa prawa, która pojawia się prawie we wszystkich omawianych konstytucjach i jej duży wpływ na system państwa. Przy czym autorka cytuje przeprowadzone przez CBOS badania, z których wynika, iż klauzula ta stanowi podstawę do licznych roszczeń i zaczyna być postrzegana jako żądanie politycznego, a nie prawnego ukształtowania systemu państwa (s. 243).

Ostatni rozdział – *Retrospektywna formuła legitymizacji w państwach postkomunistycznych* – został poświęcony prawnym instrumentom rozliczenia się z przeszłością w tych państwach. Autorka przyjmuje, iż nadrzędnymi założeniami legitymizacji w okresie transformacji są: czynienie sprawiedliwości, przywrócenie akceptowalnych norm, czynienie zadość krzywdom i przestępstwom.

Prawne odniesienie się do przeszłości dostrzegane jest zarówno w poszczególnych krajach, jak i w skali międzynarodowej, i to w kontekście rozliczenia działania systemów totalitarnych. W rozdziale tym autorka porusza zagadnienia ujawniania dokumentów służb bezpieczeństwa, rozrachunku z represjami, rehabilitacji ofiar represji, przyznawania i pozbawiania uprawnień kombatanckich i restytucji dóbr i rekompensaty za utracone mienie.

Za najbardziej doniosłe społecznie i politycznie uznała zjawisko tak zwanej lustracji. W dużym zakresie rozdział *Ujawnianie dokumentów służb bezpieczeństwa jako retrospektywny instrument legitymizacyjny* dotyczy kształtowania się dostępu do dokumentów i procedury lustracyjnej w Polsce. Szeroko omówione zostało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego oraz inicjatywy legislacyjne, przy czym brakuje odpowiedzi na fundamentalne pytanie: *Kto i w jakim zakresie powinien mieć dostęp do informacji gromadzonych przez Instytut Pamięci Narodowej?* Autorka zwraca uwagę na obowiązujące przepisy, stanowiska w tym zakresie, jednak nie odnosi się do wskazywanych w rozdziale pierwszym instrumentów legitymizacji, wśród nich prawa dostępu do informacji. Należy uznać, że przy społecznym zainteresowaniu tą tematyką dostęp do informacji gromadzonych przez IPN powinien być zapewniony każdemu z zastrzeżeniem odmowy dostępu do danych wrażliwych. Aspekty nierzetelności lub fałszu dokumentów czy ich niekompletność są wtórne w stosunku do zagwarantowania możliwości zapoznania się z działaniem systemu państwa komunistycznego, które stało się przedmiotem analizy.

W punkcie o rozrachunku z represjami reżimu (s. 344) autorka, odnosząc się do sytuacji w różnych krajach, wskazuje na mały procent wyroków uznających konkretne osoby za winne, co prowadzi ją do konstatacji, że na przykład w Polsce przeważało w tym zakresie koncyliacyjne podejście do rozliczenia z przeszłością (s. 371). Za problematyczne zostało również uznane podejście władzy w Polsce do restytucji dóbr i rekompensaty za utracone mienie. Brak rozstrzygnięcia systemowego tego problemu, przy jednoczesnym politycznym podkreślanu jego wagi, może powodować trudności w budowie zaufania do władzy.

Recenzowana praca przede wszystkim pozwala zapoznać się czy też odnieść się do drugiej części jej tytułu *Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej*. Przyjęcie przez autorkę, iż wskazywane w publikacji instrumenty komunikacji władzy z obywatelem nie mają takiej doniosłości legitymizacyjnej, jak przeanalizowane rozwiązania prawne w rozdziale trzecim i czwartym, powoduje, moim zdaniem, że poza zakresem omawianej pracy pozostały czynniki determinujące autorytet współczesnego państwa. Uważam, że historyczne wskazanie legitymizacji jest tylko pierw-

szym krokiem, a rozważenia wymaga przyjmowana dziś koncepcja państwa, w której to obywatele i ich wspólnoty są częścią władzy, zgodnie z postanowieniami wyrażonymi w preambule do Konstytucji RP: „ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot”. Należy wskazać również na doniosłość artykułów 1, 12 i 14 Konstytucji RP.

Przyjmuję, że w kontekście analizy legitymizacji władzy konieczne jest omówienie tworzenia i pierwszych lat funkcjonowania nie tylko władzy państwa, ale i władzy samorządu terytorialnego. To właśnie na tym poziomie dochodziło przede wszystkim do *szczególnie autentycznych* relacji władza–obywatel, a ustawa o samorządzie gminnym z 1990 roku oraz inne ustawy samorządowe z 1998 roku zmieniły system funkcjonowania władzy.

Recenzowana praca powinna stać się jednym z elementów dyskusji o autorytecie współcześnie funkcjonującego państwa, w tym dyskusji o wprowadzaniu praw wzmacniających udział mieszkańców we władzach jednostek samorządu terytorialnego oraz wzmacniających pozycję organizacji pozarządowych. Należy bowiem stale pamiętać, że władza publiczna *styka się* z obywatelem najczęściej na poziomach lokalnych i regionalnym.

THE REVIEWED BOOK BY ANNA MŁYNARSKA-SOBACZEWSKA *THE AUTHORITY OF THE STATE, LEGITIMISING PURPOSE OF LAW IN A STATE UNDERGOING POLITICAL TRANSFORMATION*

Summary

The reviewed book by Anna Młynarska-Sobaczewska *The authority of the State, legitimising purpose of law in a state undergoing political transformation* touches upon an important issue that is the legitimisation of the actions of democratic authorities. In the introduction, the main four chapters and the conclusion, the author provides a presentation and analysis of the legal and political aspects of the challenges that emerging democracies faced and still face. The first chapter is devoted to the analysis of the concept of governance and establishing authority. In the next chapter, the author raises an important issue that is the legitimacy of authority in a communist regime. The subsequent two chapters are devoted to the legitimacy of authority in a state undergoing political transformation and to legal instruments of settling the past. The author focused

extensively on the latter, maintaining that the so-called lustration has most profound social and political effect in states that undergo political transformation. The author, however, does not provide a thorough analysis of the factors that establish the authority of the governments of today. Therefore, the up-to-date concept of the State whose citizens participate in decision-making on a regular basis needs to be considered. For this reason, the reviewed book should be one of the elements in the discourse on the authority of the state, in particular at the local and regional level.

Translated by Marta Leśnińska

Keywords: legitimacy, political transformation, democratic authorities, participation

